

8 Beoordeling en assessment

Paula Willemse en Kirsten de Ries

8.1 Samenvatting

Als gevolg van de invoering van competentiegericht onderwijs en de competentiegerichte kwalificatiestructuur wordt leren op de werkplek een steeds belangrijker onderdeel van het beroepsonderwijs. Een belangrijk aspect van het praktijkleren is de andere vorm van beoordeling. Studenten moeten niet alleen kennistoetsen maken, maar dienen tevens beoordeeld te worden voor de manier waarop zij in de praktijk acteren. Dit vraagt een andere beoordelingsmethodiek dan onderwijsinstellingen gewend zijn.

In dit onderzoek is bekeken welke instrumenten onderwijsinstellingen benutten voor het beoordelen van praktijkleren. Daarnaast is ingegaan op het proces van beoordeling, de betrokkenen bij de beoordeling en de verantwoordelijkheid voor deze beoordeling. Tevens is aandacht geweest voor de tevredenheid van verschillende partijen over de beoordeling en assessment en de manier waarop de instellingen deze tevredenheid en de kwaliteit van de beoordeling in kaart brengen. In deze paragraaf trekken we conclusies en benoemen we discussiepunten.

Uit het vergaarde materiaal blijkt dat de toetsing, zowel formatief als summatief, in de regio's vergelijkbaar is. Overal is er sprake van voorwaardelijke toetsen of opdrachten en in alle regio's werkt men met proeven van bekwaamheid. Voor de beoordeling zijn vrijwel altijd richtlijnen geformuleerd (bijvoorbeeld een beoordelingslijst met criteria) en de beoordelaars worden geschoold.

Uit de focusgesprekken komt naar voren dat praktijkbegeleiders enthousiast zijn en een grote betrokkenheid bij de beoordeling vertonen. Zij zien het belang in van het beoordelen in de praktijk en zijn daarom bereid om hier ook tijd in te investeren. Wel vragen zij van de opleiding een duidelijke instructie en meer aanwezigheid op de beoordelingsplek. Opleiders en werkbegeleiders zijn in gesprek met elkaar, men overlegt en weet elkaar te vinden. Dit is echter geen voldoende garantie voor de kwaliteit van de beoordeling.

Uit de interviews komt een beeld naar voren van complexe authentieke beoordelingssituaties op de werkplek die onderling een grote diversiteit van beoordelingslocaties, afnamecondities en interpretaties van beoordelaars laten zien. Deze diversiteit is overigens kleiner bij interne leerbedrijven of waar men gekozen heeft voor één examenlocatie. Wil men deze vergelijkbaarheid en objectiviteit vergroten dan ontkomt men niet aan het meer standaardiseren van de examensituaties. Er kan wellicht

vanuit de onderwijsinstellingen een verbetering gemaakt worden door het instellen van een open landelijk examen centrum, zoals de Onderwijsraad adviseert in haar publicatie 'Een diploma van waarde', waarin deze landelijke examens vorm krijgen.

8.2 Inleiding

Onderdeel van de competentiegerichte opleidingen is de beoordeling en assessment, die wat betreft het praktijkleren, veelal plaatsvindt in de beroepspraktijk. Dit brengt verschillende problemen met zich mee. Uit verschillende beleidsdocumenten komt naar voren dat op politiek niveau deze zorgen zich toespitsen op enkele kernthema's. Hieronder belichten we er twee, die onderling verwant zijn. Het eerste kernthema heeft betrekking op vertrouwen. Het tweede thema gaat in op de methodologische kant van beoordeling.

De Tweede Kamer heeft met betrekking tot examinering de volgende adviesvraag geformuleerd: hoe kan een diploma een vervolgopleiding of een werkgever garanderen dat de gediplomeerde een niveau beheerst waardoor deze de nieuwe opleiding of baan met succes kan aanvangen? De Onderwijsraad adviseert hierover ondermeer (zie: Een diploma van waarde) het inrichten van communities of trust waarin alle betrokken partijen (studenten, docenten, examencommissies, besturen, vervolgopleidingen en diverse sectoren van het beroepenveld) participeren. De waarde van het diploma zal positief beïnvloed worden door een groter commitment van het beroepenveld. In haar brief (brief OCW okt. 2008) ondersteunde de toenmalige Staatssecretaris van onderwijs mevrouw Van Bijsterveld de doelstelling een groter vertrouwen van met name het bedrijfsleven in de examens. Landelijke afspraken hierover zouden vastgelegd kunnen worden in een examenprofiel. Er wordt nu in pilots geëxperimenteerd met examenprofielen. Het toezichtskader BVE 2009 legt de standaarden vast waaraan examens in het middelbaar beroepsonderwijs moeten voldoen. Naast inhoudelijke en toetstechnische eisen dient de onderwijsinstelling het vertrouwen van het beroepenveld aan te kunnen tonen. In het BPV-protocol (een beroepspraktijkvorming protocol opgesteld door mbo Raad etc.) zijn ook doelstellingen geformuleerd over de betrokkenheid van het leerbedrijf bij de beoordeling: concrete afspraken over de beoordeling worden vastgelegd in de praktijkovereenkomst, het oordeel van het leerbedrijf wordt meegenomen in de beoordeling van de beroepspraktijkvorming en de student kan rekenen op een betrouwbare en objectieve beoordeling.

Samenhangend met het vertrouwen in het diploma, concentreren zorgen op beleidsniveau zich op zaken die meer betrekking hebben op de methodologische kant van beoordelen en assessment. Zo overweegt het ministerie van OCW naast de algemene vakken ook de beroepsgerichte examens meer te standaardiseren. Ook de Onderwijsraad constateert een behoefte aan onafhankelijke, landelijke examens voor de beroepsgerichte vakken. De raad geeft hierbij aan dat er sprake is van een spanning tussen standaardiseren en realiseren van maatwerk. In cgo wordt maatwerk zichtbaar in individuele begeleidingstrajecten, differentiatie in leerwegen, niveaus en opleidingen. Een meer objectieve beoordeling, transparantie over het bereikte niveau zijn centrale aanbevelingen in Een diploma van waarde. De onderwijsraad adviseert

zelfs een open exameninstelling waar aandacht wordt besteed aan normering en equivalering. Ook inspectie gaat in op onafhankelijkheid en objectiviteit: onafhankelijkheid is belangrijk, maar geen doel op zich. Het gaat er om dat er sprake is van een betrouwbare en dus zo objectief mogelijke beoordeling. Onafhankelijke beoordelaars zijn niet altijd haalbaar. Echter hoe complexer het examen en de situatie waarin het examen plaatsvindt, hoe complexer de oordeelsvorming zal zijn. In het examenverslag mbo 2009 'Kwaliteit van examinering in het mbo', zijn voorbeelden van good practices te vinden van Proeven van bekwaamheid en bad practices. In het ergste geval wordt bij de afname van de Proeve niet aangegeven waar een deelnemer aan moet voldoen om een werkproces te behalen (er worden alleen taken afgetekend), zijn afnamecondities onduidelijk en zijn er te weinig waarborgen dat deelnemers onder gelijkwaardige omstandigheden worden geëxamineerd. In dit examenverslag wordt een percentage van 37% onvoldoende opleidingen genoemd. Onvoldoende examenkwaliteit komt voort uit tekortkomingen op de inhoudelijke uitstroomseisen (dekking en toetsvorm) en toetstechnische kwaliteiten (onvolledige of ontbrekende beoordelingsmodellen).

Dit deelonderzoek gaat in op de manier waarop het praktijkleren van studenten binnen het cgo wordt beoordeeld. Daarbij is aandacht voor zowel de formatieve als de summatieve toetsing, de instrumenten die worden benut in het kader van toetsing, het proces van beoordeling en de tevredenheid met en kwaliteit van de beoordeling.

In de volgende paragrafen worden de onderzoeksvragen en de werkwijze nader beschreven en worden vervolgens de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Tot slot worden op basis hiervan enkele conclusies getrokken en van commentaar voorzien.

8.3 Onderzoeksvragen

Beoordeling en assessment is als thema niet in ronde 1 van de deelonderzoeken aan bod gekomen, er wordt in ronde 2 zodoende niet op eerdere vragen en resultaten voortgebouwd. Daarom heeft het deelonderzoek naar beoordeling & assessment vooral een inventariserend karakter. De nadruk ligt op het in kaart brengen van beoordeling en assessment zoals dit in de praktijk plaatsvindt, daarnaast wordt waar mogelijk gekeken naar de gewenste (ideale) uitvoering van beoordeling en assessment. Op basis van de door de regio's ingediende vragen en opmerkingen en in samenspraak met de regionale onderzoekers zijn drie onderzoeksvragen opgesteld voor de uitvoering van het thema, te weten:

1. Hoe vinden beoordeling en assessment van het 'werkplekleren' van leerlingen/deelnemers in de praktijk plaats?
2. Welke procedures en instrumenten worden voor de beoordeling en assessment gebruikt?
3. Hoe wordt de kwaliteit van beoordeling en assessment in het oog gehouden, en wat is over die kwaliteit bekend?

In deze onderzoeksvragen kan verder onderscheid worden gemaakt naar de opzet die in de praktijk beoogd wordt, en de daadwerkelijke uitvoering hiervan.

Aan de hand van dit deelonderzoek wordt in kaart gebracht welke activiteiten onderwijsinstellingen ontplooiën in het kader van de beoordeling en assessment van studenten. Op basis hiervan kunnen handvatten worden aangereikt voor het vormgeven van de beoordeling en assessment van het praktijkleren.

In fase 1 van dit deelonderzoek wordt op basis van deskresearch een antwoord gezocht op de onderzoeksvragen. Door middel van een meta-analyse van gegevens van de deelnemende opleidingen wordt gezocht naar een aantal veel voorkomende patronen van beoordeling en assessment. Alle projectleiders werd gevraagd voor de deelnemende opleidingen beschikbare schriftelijke informatie te verzamelen en naar IVA te sturen. De analyse die is uitgevoerd is gebaseerd op een landelijk door IVA vastgesteld analysekader, gericht op het proces van beoordelen, de instrumenten aan de hand waarvan studenten worden beoordeeld en de (ervaren en gemeten) kwaliteit van de beoordeling en beoordelingsinstrumenten.

Deze documentanalyse is aangevuld met reeds verzamelde informatie in eerdere fasen van het doorbraakproject met betrekking tot beoordeling en assessment. Daartoe zijn de instellingsrapportages van de regio's gebruikt.

In fase 2 van dit deelonderzoek is per betrokken instelling een focusgroep gesprek met betrokkenen van de opleiding georganiseerd, waarin de resultaten van fase 1 zijn voorgelegd. In deze fase werd een kwalitatieve evaluatie van het huidige beoordelen en assessment uitgevoerd en wordt in samenspraak met deze betrokkenen gekeken naar mogelijke verbeteringen van de beoordeling en assessment.

Deelnemende opleidingen

Aan het onderzoek hebben ROC Eindhoven, ROC Leiden, ROC Midden-Nederland, ROC van Twente, ROC Zadkine en de Politieacademie deelgenomen.

Focusgesprekken

In de tweede fase van dit deelonderzoek is per instelling een focusgesprek met betrokkenen van de deelnemende opleidingen georganiseerd. In dit gesprek lag de nadruk op de herkenbaarheid van het in kaart gebrachte formele beoordelen en 'assessen'; vinden beoordeling en assessment in de praktijk werkelijk op die manier plaats en wie heeft daarin welke rol en verantwoordelijkheid? Wat kan volgens betrokkenen beter, en wat is eventueel te leren van beoordeling en assessment zoals dat door andere opleidingen en instellingen in de praktijk wordt gebracht? Doel van de gesprekken was te komen tot mogelijkheden van verbetering van beoordeling en assessment en het formuleren van succesfactoren met betrekking tot beoordeling en assessment.

Per opleidingsinstelling of opleiding is in september één focusgesprek georganiseerd, waarbij een korte toelichting van de landelijke analyse en resultaten is gegeven. Daarna kwam het proces van beoordelingen bij de eigen instelling aan de orde

(op basis van de toegestuurde stukken en eerder uitgevoerd onderzoek) en zijn aanvullende vragen gesteld door de onderzoekers. Vervolgens zijn de respondenten bij de focusgroep ingegaan op in hoeverre zij zich herkennen in de analyse en welke aspecten volgens hen anders verlopen dan op papier staat. Op basis van de discussie die vervolgens ontstond, beoogde het onderzoek inzicht te krijgen in de succesfactoren en mogelijke verbeterpunten wat betreft beoordeling en assessment.

Als deelnemers werden per opleiding een opleidingscoördinator, een betrokken docent en een werkbegeleider beoogd. Daarnaast is per instelling een examencoördinator om deelname verzocht, om een overkoepelend beeld te schetsen.

8.4 Resultaten

In deze paragraaf komen de resultaten van de hiervoor omschreven fasen van het deelonderzoek aan de orde. De volgende paragrafen gaan per regio in op het toegestuurde materiaal en het focusgesprek, uitgesplitst in twee subparagrafen. Indien er, zoals bij ROC Eindhoven, twee focusgesprekken hebben plaatsgevonden bij twee verschillende opleidingen, dan vindt eerst de analyse van het totaal toegestuurde materiaal plaats, waarna per focusgesprek de resultaten worden omschreven. Iedere paragraaf wordt afgesloten met een reflectie op het focusgesprek.

ROC Eindhoven

Analyse van het materiaal

Er wordt binnen ROC Eindhoven gewerkt met Proeven van bekwaamheid (PvB). Twee beoordelaars van de werkplek beoordelen de student op basis van het plan van aanpak aan de hand van beoordelingsformulieren (met indicatoren). De beoordeling vindt plaats in een driehoek (dat is een gesprek aan de hand van het reflectieverlag en observaties) en de school blijft eindverantwoordelijk.

Wat uit het voorgaande onderzoek bij ROC Eindhoven blijkt, is dat beoordelaars het lastig vinden om onvoldoendes te geven en die ook naar de student toe te verwoorden. Om die reden wil ROC Eindhoven de beoordelingsvaardigheden kunnen aanleren en onderhouden, eventueel door gebruik te maken van de STAR(T)-methodiek, een evaluatiemethodiek die wordt toegepast in het consortiummateriaal.

De formatieve toetsing is een samenspel tussen praktijk en school en daarbij wordt gebruik gemaakt van een checklist. Er is daarnaast sprake van tussentijdse evaluaties, die voorwaardelijk zijn om deel te mogen nemen aan de Proeven (evenals de uitwerking van het praktijkboek en/of de afgetekende praktijkopdrachten).

De summatieve beoordeling vindt plaats door middel van Proeven, criteriumgerichte interviews en summatieve kennistoetsing. De Proeven vinden volledig plaats op de zorginstelling, waarbij een assessor uit de praktijk de student in de praktijk observeert en beoordeelt. De loopbaanbegeleider voert een nagesprek met de student, de begeleider van het leerbedrijf zit daarbij. Omdat de school eindverantwoordelijk is

voor de toetsing, wordt het gesprek gevoerd door een vertegenwoordiger van de school.

Instrumenten die bij ROC Eindhoven worden gebruikt zijn:

- Beoordelingsformulieren met indicatoren (checklist);
- Praktijkboek;
- Portfolio;
- Observatietoets;
- (Tussentijdse) evaluaties.

De kwaliteitsborging van de beoordeling en beoordelingsinstrumenten vindt plaats aan de hand van een studenttevredenheidsonderzoek (afkomstig uit de JOB-enquête) en er is al een begin gemaakt met het trainen van assessoren bij de leerbedrijven.

Uitkomst focusgesprek niveau 4 verpleegkunde

Het gebruik van de verschillende beoordelingsinstrumenten is volop in ontwikkeling. Er zijn formatieve kennistoetsen die na elke acht weken in de les afgenomen worden. Na een aantal weken volgt de kwalificerende kennistoets. In de nieuwe situatie wordt de kennistoets aan het einde van het tweede leerjaar afgenomen. Dat vindt men te laat. Soms wordt ook kennis getoetst in het criterium gerichte interview (CGI). De deelnemers aan het gesprek geven aan dat dat niet altijd handig is. De beoordelaar bij het CGI beschikt niet altijd over de juiste kennis. Het CGI wordt nu meer binnen de school georganiseerd. Elke student werkt aan vaardighedenkaarten. Deze kaarten worden afgetekend door werkbegeleiders. Men constateert dat er kaarten afgetekend worden als gezien, terwijl de school dit interpreteert als voldaan. Met andere woorden de status van opdrachten is niet altijd voor alle betrokkenen helder.

Men werkt nu nog met Proeven, maar die worden losgelaten. Bij de Proeve bereidt de student zich binnenschools voor aan de hand van richtlijnen om een plan van aanpak te schrijven. De richtlijnen zitten complex in elkaar en voor veel studenten is het schrijven van het plan van aanpak te hoog gegrepen. De werkbegeleider en de binnenschools begeleider keuren het plan goed. Wanneer de student aan alle voorwaarden heeft voldaan, mag de Proeve uitgevoerd worden. Het organiseren van een Proeve is niet eenvoudig. Een Proeve kan twee tot drie dagen duren. Het beoordelen van de Proeve gebeurt niet eenduidig. Er zijn werkbegeleiders die de student goed kennen en hen zelfstandig de Proeve uit laten voeren, er zijn ook beoordelaars die de student twee dagen intensief volgen. Men vindt het een verbetering dat de Proeve gaat vervallen en het consortiummateriaal ²⁰daarvoor in de plaats komt. Immers voor het go/no go moment van de Proeve heeft de student eigenlijk al laten zien dat de kerntaken beheerst worden. De Proeve voegt niet zoveel meer toe. Belangrijk is dat de beslissing zorgvuldig genomen wordt en al het bewijsmateriaal goed wordt gewo-

²⁰ Het consortiummateriaal is ontwikkeld door Stichting Consortium Beroepsonderwijs, een samenwerkingsverband van verschillende ROC's, KBB's, dat in samenwerking met het bedrijfsleven zorg draagt voor de ontwikkeling, evaluatie en bijstelling van een krachtige onderwijs- en examenmethodiek.

gen. Daarnaast zijn de feedbackgesprekken over de opdrachten belangrijk. Als het niet goed gaat wordt de school bijtijds op de hoogte gebracht.

De werkbegeleiders geven aan dat het vanuit kwaliteitsoogpunt belangrijk is om frequent te communiceren met de onderwijsinstelling. Er is wel een programma waar op werkbegeleiders in kunnen loggen, maar dat werkt nu nog niet. Het ideaalbeeld dat vanuit de praktijk geschetst wordt is per stageperiode drie gesprekken in de driehoek student, docent en werkbegeleider: een begingesprek als kennismaking, een tussengesprek waarin verbeteringen besproken kunnen worden en een kwalificerend eindgesprek. Een concreet examenmoment is niet nodig, want werkbegeleiders hebben de student al vaak de vereiste handelingen zien verrichten. De beroepsprestaties worden continu beoordeeld en gereflecteerd.

Op termijn zullen twee onafhankelijke beoordelaars ingezet worden. De beoordelaars worden in de toekomst allemaal getraind. De praktijk blijft intensief betrokken bij de beoordeling, ook al is het criteriumgerichte interview weer binnen de school gehaald.

Het competentiegerichte onderwijs wordt als een verbetering gezien. Kennis, vaardigheden en attitude worden meer als één geheel benaderd. Als studenten niet goed presteren zit de oorzaak meestal niet in de kenniscomponent maar in de gedragscomponent. De praktijkgerichtheid juicht men toe.

Een lastig punt is dat werkplekken onderling verschillen, ook docenten en werkbegeleiders verschillen in hun beoordelingswijze. Het onderling in gesprek zijn wordt als een belangrijke succesfactor benoemd. Het afschaffen van de eigen Proeve wordt als een winstpunt gezien, men kijkt uit naar het consortiummateriaal.

Reflectie

Het belang van communicatie tussen school, werkplek en student wordt onderstreept. Er is een beweging gaande, dat de school hierop bezuinigt, de praktijk wil hier juist in investeren. Zij vraagt aan de onderwijsinstelling om meer op de werkplek aanwezig te zijn. Op dit moment is sprake van een diversiteit en een verschillende aanpak in beoordelingswijzen door de beoordelaars. Een frequente communicatie hierover kan op den duur zorgen voor meer eenduidigheid in de manier van beoordelen. Ook de geplande trainingen kunnen hierin bijdragen.

Vanuit de praktijk wordt een pleidooi gehouden om geen formeel examenmoment meer te organiseren. De Proeve voegt niets toe, wordt als belastend en dubbelop ervaren. Het wegen van de bewijslast in de vorm van opdrachten en vaardighedenkaarten zou kunnen volstaan. Hier is een dominantie van leren ten opzichte van examineren te zien. Het gevaar is dat het functiegericht beoordelen de overhand krijgt ten opzichte van het meer generalistische, kwalificerende beoordelen waarbij diploma's een vergelijkbare waarde hebben.

Uitkomst focusgesprek niveau 2 helpende zorg en welzijn

Studenten werken gedurende hun opleidingen aan opdrachten. Deze opdrachten moeten met voldoende resultaat zijn afgerond voordat ze een Proeve af mogen leg-

gen. De opdrachten worden vastgelegd in PAP's (persoonlijke activiteitenplannen) en besproken in ontwikkelgesprekken (op basis van het persoonlijk ontwikkelplan of POP). Het uiteindelijke examen is de Proeve. Deze Proeve wordt aangeleverd door het landelijk consortium en is voorzien van gedetailleerde beoordelingslijsten. De student verzorgt bijvoorbeeld gedurende anderhalf uur twee bewoners. De student wordt vooraf goed geïnformeerd. De werkbegeleider geeft aan dat de beoordelingssituaties zo verschillend zijn, dat eigenlijk vooral de grote lijnen gevolgd worden. Het lukt niet om alle punten te scoren. De werkbegeleider beoordeelt. Als tijdens de Proeve bepaalde activiteiten niet uitgevoerd kunnen worden, is er nu nog een criterium gericht interview (CGI). Men wil het CGI echter vervangen door beroepsprestaties examinerend te maken. Een student kan bijna niet zakken, omdat de Proeve de opzetsom is van wat de student allemaal al heeft laten zien in de vorm van opdrachten of beroepsprestaties (waar kleine deelopdrachten onder zitten).

De beoordelaars zijn allemaal geschoold, het beleid van de school is om elk jaar enkele assessoren op te leiden. De school is het zelden niet eens met het oordeel van de werkplek en deze oordelen blijven dan ook vaak gelden. Er wordt vaak samen besloten of een student het goed doet of niet. De steekproef uitgevoerd door de inspectie is positief beoordeeld, men voldoet aan alle standaarden. De werkbegeleiders geven aan dat er behoefte is aan frequenter contact met de school. Tien minuten een student zien functioneren geeft meer informatie dan drie gesprekken. De kwaliteit van de beoordeling zou hiermee kunnen verbeteren. Men ziet in dat wekelijks contact kostbaar is.

Men constateert gezamenlijk dat er een hoge uitval is. Deze wordt vooral verklaard uit het feit dat deze leerlingen een taalachterstand hebben, steeds vaker een rugzakje hebben, veel moeite hebben met de juiste beroepshouding (bijvoorbeeld respect tonen) en soms ook nog niet goed weten waar ze voor opgeleid worden.

Ook al zijn de omstandigheden op de werkplek onderling niet gelijk, toch ziet men het als een winstpunt dat er meer op de werkplek beoordeeld wordt. De succeservaringen liggen vooral in het zien groeien van de leerlingen, 'het doet je wat' als leerlingen niveau 3 halen ondanks een moeilijke thuissituatie. De deelnemers aan het focusgesprek geven ook aan dat de samenwerking tussen school en praktijk steeds beter wordt, de afstemming krijgt steeds beter vorm.

Reflectie

Het werkveld wil een intensiever contact met de school, men wil vooral dat de opleiders zich meer op de werkplek laten zien. Het is de vraag of dat financieel haalbaar is. Vanuit de school vertrouwt men op de kwaliteit van de beoordeling op basis van frequente gesprekken met werkbegeleiders, scholing van assessoren en uniforme beoordelingslijsten. Uit het gesprek komt naar voren dat deze leerlingen vooral hard moeten werken aan hun beroepshouding, in de beoordeling krijgt dit aspect te weinig aandacht. Zowel opleiders als werkbegeleiders hebben een warm hart heeft voor dit type leerlingen.

De verhouding tussen formatief en summatief beoordelen schuift op richting meer summatief beoordelen. Alleen een Proeve geeft blijkbaar te weinig dekking en garantie van functioneren op het juiste niveau. Het lijkt moeilijk een goede balans te vinden tussen beide vormen van beoordelen. Als een student alle opdrachten formatief gedaan heeft en deze als voldoende beoordeeld zijn, wat voegt een Proeve daar dan nog aan toe, zo vraagt men zich af. Het is niet geheel helder hoe het oordeel over het formatieve deel tot stand komt, terwijl dit oordeel uiteindelijk wel een gewicht heeft in het totaaloordeel over het functioneren van de student.

ROC Leiden

In deze paragraaf wordt wederom eerst het resultaat van de analyse van het materiaal weergegeven, waarna de resultaten van het focusgesprek aan de orde komen. Bij het focusgesprek waren, zoals omschreven in de werkwijze, vertegenwoordigers aanwezig vanuit de sector Horeca en vanuit de sector Techniek.

Analyse van het materiaal

In de sector horeca worden de dagelijkse beoordelingen van studenten meegenomen in de (verzilverings)gesprekken die ter voorbereiding van de PvB worden gevoerd. De student vult het portfolio zelf in; bij het verzilveringsgesprek wordt bepaald of de student aan de Proeve van Bekwaamheid mag deelnemen. Docenten, vakcoaches en bedrijfsleider zijn bij de beoordeling betrokken. De ontwikkellijn waarin veel aandacht is voor reflectie, is goed vertegenwoordigd. In een vertraagde, afsluitende week hebben de studenten een gesprek met hun coach om de vorderingen op de leerlijnen en ontwikkellijnen te bespreken. De Proeven van bekwaamheid vinden allemaal plaats binnen het leerwerkbedrijf Grand Café.

Instrumenten die binnen de sector horeca worden gebruikt zijn:

- Dagelijkse evaluatie met leerlingen;
- Verzilveringsgesprekken;
- Leerlingportfolio;
- Weekafsluiting (reflectieformulier);
- Leer- / ontwikkellijnen (beoordelingsformulieren);
- Complexiteitsbepaling kerntaken;
- Beoordelingsformulier van deelopdrachten van de kerntaken;
- Checklist menu opdracht;
- L&O beoordelingsformulieren;
- Evaluatie praktijktoets;
- Huiswerkplanning.

Binnen de techniekopleidingen vindt summatieve toetsing plaats in de vorm van een traditionele toets, de beoordeling van de beroepshouding en in de toekomst het portfolio. Het aspect van beroepshouding is van doorslaggevende betekenis bij de beoordeling van de student. Daarnaast is het verslag dat de student schrijft over zijn stage onderdeel van de beoordeling. Het examen wordt afgenomen als een aantal Proeven. De Proeven vinden plaats in een bedrijf tijdens de stage of in een gesimu-

leerde bedrijfssituatie op school. Voor de beoordeling tijdens de Proeven zijn in totaal drie personen aanwezig: een praktijkbegeleider, een docent en de student zelf. Soms komt er nog een tweede docent bij. De docent bepaalt of een student de PvB heeft gehaald. De fasen die de PvB omvat zijn: het begingesprek, de start van werken in het leerbedrijf, de inwerkperiode, de voorbereiding van de PvB, de start van de PvB, de PvB, het nagesprek en de uitslag.

Instrumenten die binnen de sector techniek worden gebruikt zijn:

- Reflectieverslagen (formatief);
- Competentiegerichte functionerings- en beoordelingsformulieren (op basis van werkprocessen en/of kerntaken);
- De PvB handleiding voor de kandidaat;
- Het logboek voor de PvB;
- De eindassessments van de kerntaken.

In de sector zorg wordt aan de hand van beroepsopdrachten gewerkt aan de kerntaken, werkprocessen en de bijbehorende competenties. De prestatie-indicatoren geven het beheersingsniveau van de competenties binnen een werkproces aan. Deze komen uit het kwalificatiedossier van de opleiding. De beroepshouding is doorslaggevend bij de beoordeling van studenten. Formatieve toetsing vindt plaats aan de hand van de competentiekaart.

Instrumenten die binnen de sector zorg worden gebruikt zijn:

- De gesprekkencyclus: intakegesprek, kennismakingsgesprek, planningsgesprek, voortgangsgesprekken, portfolio-/ fasegesprek;
- Het POP en PAP;
- De competentiekaart inclusief niveaubeschrijving;
- Het registratieformulier van competentiekaarten;
- De leidraad voor de reflectie op de leer- en ontwikkellijnen;
- De beoordelingslijst van beroepscompetenties.

Uitkomst focusgesprek Leiden

De studenten niveau 4 lopen stage bij het Grand Café, dit is een interne stage. Daarnaast lopen de studenten twee dagen per week buiten de school stage. De formatieve beoordeling bestaat uit het verrichten van verschillende opdrachten. De opdrachten zijn gekoppeld aan de kerntaken.

De leermeester houdt elke ochtend een werkoverleg. Hierin wordt aangegeven aan welke opdrachten de studenten kunnen werken. De leermeester observeert en evalueert. Aan het einde van de dag wordt het uitgevoerde werk besproken.

Er zijn formatieve toetsen op vier verschillende momenten. Zodra er voldoende studiepunten zijn behaald voor de praktijkopdrachten en de theorie en bovendien de BPV met een voldoende is afgesloten en het takenpakket volledig is afgetekend, dan

mag de student de Proeve van Bekwaamheid afleggen. Een aanwezigheid van 90 procent wordt verplicht gesteld voordat iemand mag beginnen aan de Proeve van Bekwaamheid. Studenten krijgen de uitnodiging voor de Proeve zodra de studiepunten behaald zijn en het verzilveringsgesprek heeft plaatsgevonden.

De Proeve is de summatieve toetsing en duurt maximaal 5 uur. Er zijn vakbekwame assessoren aanwezig. Op een dag kunnen tien tot twaalf deelnemers deelnemen aan de Proeve; zowel voor de keuken als voor de bediening. Als de Proeve behaald is krijgt de student het diploma.

In het Grand Café komt regelmatig de Keuringsdienst van Waren langs. Dit is een belangrijke kwaliteitstoets. Daarnaast worden klachten bijgehouden en zijn er enquêtesgegevens zoals de JOB-enquête. De opdrachtgever geeft een beoordeling over het resultaat. Elke Proeve is voorzien van instructies voor de beoordelaar en voor de kandidaat. ROC Leiden beschikt over een grote pool van getrainde assessoren.

Bij de ICT-opleidingen niveau 4 lopen de derdejaars een heel jaar 2,5 dag per week stage in het leerbedrijf. De studenten werken aan echte opdrachten die aangeleverd zijn vanuit het bedrijfsleven. Het is niet eenvoudig om verzekerd te zijn van een voldoende aantal geschikte opdrachten. Het ROC levert nu ook zelf opdrachten aan, dat is prettig. Op woensdagmiddag is er vast een docent aanwezig. Dit is een belangrijke succesfactor. Er zijn continue twee begeleiders in het bedrijf aanwezig. De Proeven bij de ICT-opleidingen worden voor een deel gekocht en zijn gecertificeerd.

De ingekochte Proeven zijn opgesteld volgens een vast stramien en kent vast normen. Aangegeven wordt dat de Proeven soms te open zijn en te weinig opleidings-specifiek zijn. Een student van een andere opleiding zou er ook voor kunnen slagen. De Proeven die de school zelf maakt worden van een hogere kwaliteit gevonden. Soms kan een binnengehaalde opdracht als Proeve dienen. De gemaakte opdrachten worden soms door de opdrachtgever beoordeeld. De kwaliteit van de beoordeling wordt ook bewaakt door de medewerker van het examenbureau.

Er moeten veel mensen ingezet worden voor de Proeve van Bekwaamheid, dat is een nadeel. Daartegenover staat dat studenten echt kunnen laten zien wat ze kunnen. De praktijkgerichtheid van de opdrachten en de Proeven is een belangrijk winstpunt.

Voor niveau 1 geldt dat er veel studenten met beperkingen zijn zoals ADHD en concentratieproblemen. Dit vraagt het nodige van assessoren. Voor deze groep is het Nederlands en Engels een apart aandachtspunt. Het geeft voldoening om ook deze groep te laten zien dat ze wat kunnen. Ze moeten wel veel structuur aangeboden krijgen.

Reflectie

De onderwijsinstelling houdt de regie op de beoordeling door een strikte scheiding van formatief en summatief beoordelen te hanteren. Docenten zijn frequent op de stageplek aanwezig. Ze zien veel van de studenten en de beoordelaars. Bij een in-

terne stage is er sprake van een sterke verbinding met de onderwijsinstelling, de onderlinge lijnen zijn kort.

Er worden weinig problemen in termen van tijd of organiseerbaarheid ervaren bij het afnemen van de Proeven. Beoordelaars zijn geschoold. Een volgende stap in het streven naar kwaliteit zou kunnen zijn om meer systematisch data hierover te verzamelen en te analyseren.

ROC Midden Nederland

Analyse van het materiaal

De stage wordt beoordeeld aan de hand van de Proeven en praktijktoetsen die in de periode zijn afgelegd. De student kan pas de praktijktoets afleggen als hij de leeropdrachten en toetsen in theorie afgerond heeft en deze met een voldoende zijn beoordeeld. Tevens heeft de student de praktijkleeropdrachten met betrekking tot de te toetsen vaardigheid meerdere keren uitgevoerd. Als hulpmiddel bij het inoefenen wordt gebruik gemaakt van de criterialijst van betreffende vaardigheid. Pas als de student en de begeleider in de praktijk van mening zijn dat de vaardigheid beheerst wordt, kan overgegaan worden tot toetsing.

De student bepaalt, in overleg met de begeleider, welke vaardigheid getoetst wordt en welke zorgsituatie hiervoor geschikt is. Uiteindelijk beoordelen de werkbegeleider en de praktijkbegeleider of de student geschikt is als toekomstig beroepsbeoefenaar. De school voert daarbij de procesbegeleiding.

Instrumenten die bij ROC Midden Nederland worden gebruikt zijn:

- Leeropdrachten;
- Theorietoetsen;
- Praktijkleeropdrachten;
- Praktijktoetsen;
- Criterialijsten met betrekking tot de vaardigheden.

Het Consortium heeft verantwoording afgelegd voor de kwaliteit van de beoordelingsinstrumenten en er is een koppeling naar het kwalificatiedossier gelegd per kernactiviteit. De waardering van de Inspectie is onbekend. Wel zijn bij niveau 4 duidelijke twijfels door de praktijk uitgesproken over het materiaal van het consortium, daarom vindt over twee jaar wederom een evaluatie plaats. Bij niveau 3 gebeurt de ontwikkeling van de instrumenten in overleg met de praktijk.

De kwaliteitseisen die het ROC aan de beoordelingsinstrumenten stelt zijn:

- Vertrouwen beroepenveld;
- Verantwoordelijkheid dragen;
- Informatievoorziening student;
- Rechtvaardige beoordeling;

- Stimuleren van de student om vakbekwaamheid te tonen;
- Bewustzijn van kwaliteit bij docent.

De meetinstrumenten die het ROC daartoe inzet zijn (beschikbaar in handboek):

- De betrokkenheid en tevredenheid van het beroepenveld;
- De tevredenheid van de student;
- De deskundigheid van betrokkenen bij de examens;
- De dekking van de uitstroomeisen;
- Toetstechnische kwaliteitseisen;
- De transparantie van het examineringproces;
- De borging van het examineringproces;
- Wettelijke eisen.

Uitkomst focusgesprek niveau 4 Verpleegkundige

Het formatieve gedeelte bestaat uit beroepsprestaties. Deze prestaties zijn voorzien van criterialijsten. Deze beroepsprestaties moeten met een voldoende afgetekend worden. Men durft niet met zekerheid te zeggen of dit betekent dat het gezien is of dat de vaardigheid ook op een bepaald niveau uitgevoerd moet worden. Er is wel een onderscheid in 'deels aangetoond' of 'niet aangetoond'. Een praktijkbegeleidster geeft aan dat in hun ziekenhuis sommige handelingen met een sterretje zijn vermeld: deze moeten in ieder geval met een voldoende worden afgesloten.

In de beroepsprestaties worden losse onderdelen beoordeeld. In het examenjaar moeten de studenten het geheel kunnen laten zien door het afleggen een Proeve van Bekwaamheid. De Proeve is het summatieve beoordelingsinstrument. Studenten mogen de Proeve afleggen nadat ze een 'go' hebben gekregen op de beroepsprestaties. Momenteel is het nog zo dat elke deelkwalificatie met een Proeve afgesloten wordt. Met de invoering van cgo gaat dat veranderen. Het is dan niet meer zo duidelijk wat een student precies afgerond heeft. Zodra een student overstapt of stopt, dan weet je eigenlijk niet wat je zo'n student meegeeft.

Een Proeve duurt twee tot drie dagen. De Proeve wordt door twee onafhankelijke beoordelaars beoordeeld. Een begeleidster geeft aan dat bij haar de student ook zichzelf moet beoordelen. Ten tijde van de Proeve werken er twee in plaats van drie verpleegkundigen. Eén verpleegkundige wordt zo vrij gemaakt om te beoordelen. Ook de mentor van de instelling beoordeelt.

Elke student heeft twee vaste mentoren op de werkplek. Zij bespreken wekelijks het reflectieverslag met de studenten. Er wordt coachend geleerd en getoetst. Eigenlijk gaat het niet zozeer om het slagen of zakken, maar veel eerder om het proces dat studenten doorlopen tot aan de Proeve van Bekwaamheid. De gesprekken die de begeleiders van ROC Midden-Nederland met studenten voeren zijn gericht op het ondersteunen van hun groeiproces. Op het moment dat ze de Proeve doen, weten de mentoren al dat zij het kunnen. Er zijn wekelijks intervisiegesprekken tussen de mentoren. Docenten van school zijn hierbij soms ook aanwezig. De school is in elk

geval bij de tussentijdse evaluatie aanwezig. De beoordelaars hebben allemaal een tweedaagse training bij Calibris gevolgd.

Er wordt, straks ook voor de vierdejaars, gewerkt met ingekocht materiaal van het Consortium. Dit is taalkundig nog weinig toegankelijk. Bij de derdejaarsstudenten wordt dit nu als belastend ervaren in plaats van als een hulpmiddel. Binnen het UMC wordt overwogen om zelf materiaal te maken. Voor hbo-studenten gebeurt dat nu al, voor mbo'ers overweegt men ook een praktijkopleidingsboek te maken met opdrachten, themakaarten, kerncompetenties en toetsingen. Voor competentiegericht onderwijs is het huidige materiaal niet toereikend. Vanuit de opleiding begrijpt men goed dat grote instellingen zoals ziekenhuizen met één systematiek willen werken.

De verantwoordelijkheid van de kwaliteit van de beoordeling ligt bij de school. De school heeft een handboek examinering waarin alle processen staan waar de afdelingen zich aan dienen te houden. Het vertrouwen in het werkveld is een belangrijke kwaliteitsstandaard hierin. Vanuit de school is dit vertrouwen te onderbouwen door de vele contacten die er zijn. De praktijk en de school ontmoeten elkaar regelmatig binnen verschillende overleggen. Er is sprake van wederzijds vertrouwen. Dat moet ook wel, want de school is niet bij de beoordelingen in de praktijk aanwezig. De docenten houden zich aan het oordeel van het werkveld en trekken hun deskundigheid niet in twijfel.

De docenten checken of het materiaal dekkend is en weten goed wat de Inspectie vraagt. Dit wordt allemaal goed gedocumenteerd. In december kijkt de examencommissie welke verbeteracties nodig zijn. Op verzoek van de afdelingen worden audits georganiseerd. Het werkveld wordt regelmatig bevraagd, hetzelfde geldt voor studenten. De beoordelingswijzen passen goed bij het beroep: het gaat om handelen in de beroepspraktijk. De student in de praktijk laten zien wat hij kan, dat is waar het om moet draaien. Een nadeel van cgo is dat studenten niet altijd zien wat het einddoel is.

De communicatie tussen de school en praktijk verloopt steeds beter, er wordt samen nagedacht over hoe het anders en beter kan. Zo willen de werkbegeleiders van het Meander Medisch Centrum graag nog eens intervisie met docenten van het ROC Midden-Nederland. Het Medisch Centrum heeft 58 studenten begeleid waarvan er nu 40 in hun eigen ziekhuis werken. De formule van een leerwerkplaats werkt volgens hen dus goed.

Reflectie

Er zijn veelvuldige onderlinge contacten tussen werkveld en onderwijsinstelling. Men werkt al lange tijd met elkaar. Doordat het voor een groot leerbedrijf, zoals dit centrum, aantrekkelijk is om te werken met één systematiek voor alle studenten, afkomstig van verschillende onderwijsinstellingen, ontstaat er een spanning tussen de formele verantwoordelijkheid van de school en de eigen invulling hiervan door het leerbedrijf. Het Meander Medisch Centrum gaat daarom eigen examenmateriaal ontwikkelen. De beoordelingswijze past goed bij dit ziekenhuis en is in kwalitatieve zin te verantwoorden. Het kan echter zijn dat dezelfde studenten op een andere werkplek een andere beoordeling zouden krijgen. Hoe algemeen geldend is of moet het diplo-

ma zijn? Het verdient wellicht aanbeveling om een beoordelaar vanuit de onderwijsinstelling aan de examinering in de praktijk toe te voegen. Deze kan de vergelijkbaarheid van prestaties iets meer garanderen.

Praktijkgericht beoordelen wordt positief door de betrokkenen gewaardeerd. Ook hier komt naar voren dat de afname van de Proeve niet zoveel toevoegt, men weet al wat de student in huis heeft. In het voortraject heeft de student al aangetoond over de vereiste vaardigheden te beschikken. De normering van het formatieve deel die de school voor ogen heeft wordt verschillend geïnterpreteerd. Het verdient aanbeveling om over deze zaken in gesprek te blijven en scholing van beoordelaars hier op af te stemmen.

ROC van Twente

Analyse van het materiaal MID

De Proeven van bekwaamheid van de opleiding MID vonden voorheen plaats in de praktijk. Hierdoor waren docenten veel onderweg en er bleken grote verschillen tussen leerbedrijven te bestaan. Dit kwam de eerlijkheid en vergelijkbaarheid van de beoordeling niet ten goede. Nu gaat de examinering beter: de Proeven van Bekwaamheid worden bij vier bedrijven uitgevoerd. Voorafgaand aan de PvB wordt met de studenten een aantal middagen geoefend om het systeem en de beschikbare bronnendocumenten goed te leren kennen. Verder vindt summatieve kennistoetsing plaats en oefening op het werkproces.

Studenten werken op de werkplek andere studenten in, zodat het werken op een relatief onbekende plek geen belemmering is voor het examen. Er wordt tijdens het examen gewerkt met acteurs als klant en de student wordt beoordeeld door de eigen praktijkopleider (alle praktijkopleiders zijn hierbij aanwezig) en een docent. Na afloop van de Proeven vindt een nabespreking plaats tussen docent, praktijkopleider en student aan de hand van een criteriumgericht interview (cgi).

Bij de opleiding MID wordt gebruik gemaakt van:

- Materiaal van de 'stichting praktijkleren' voor summatieve toetsing;
- Eigen ontwikkeld materiaal voor formatieve toetsing (afgeleid van het kwalificatiedossier);
- Checklist voor sociale- en praktijkvaardigheden;
- Kennistoets;
- Voortgangsgesprekken;
- Criteriumgericht interview;
- Voortgangsbeoordelingslijst praktijkbegeleider;
- Beoordelingslijst praktijkbegeleider (deel 1);
- Beoordelingslijst docent (deel 2);
- Eindbeoordelingslijst praktijkbegeleider en docent (deel 3);
- Beoordelingslijst reflectieverslag praktijkbegeleider en docent.

Studenten beamen in de studentenenquête dat de Proeven nu beter verlopen dan voorheen. Uit de evaluatie blijkt daarnaast dat de tussentijdse evaluatie nog niet zo goed loopt.

Uitkomst focusgesprek MID

Vanuit het streven naar rechtvaardigheid van de beoordeling worden alle Proeven van bekwaamheid in één grote bibliotheek afgenomen. Bovendien is dit iets makkelijker te organiseren dan afname van de Proeve bij verschillende in omvang variërende bibliotheken.

De werkprocessen binnen de kerntaken vormen de inhoudelijke basis van de beoordeling. Elke kerntaak wordt afgesloten met een Proeve van Bekwaamheid. De vorm van de Proeven verschillen. Kerntaak 1, 'bemiddeling tussen klant en informatie', houdt in dat de kandidaat een inlichtingengesprek moet voeren met verschillende klanten. Bij deze Proeve worden acteurs ingezet, die vooraf een instructie krijgen over het type vragen dat ze moeten stellen. Het contact met de klant is binnen deze kerntaak cruciaal. Deze Proeve duurt een uur. Voordat ze aan deze Proeve mogen deelnemen, dienen een aantal toetsen voldoende te zijn. Bij kerntaak 2 gaat het om presentaties naar aanleiding van het organiseren en uitvoeren van een activiteit. In kerntaak 3 en 4 komen de meer technische vaardigheden aan bod zoals het presenteren en promoten van het bibliotheekaanbod. Vanuit de school streeft men er naar om Engels nadrukkelijker te examineren door voorafgaand aan elke kerntaak een toets Engels af te nemen.

De praktijkbegeleider is de beoordelaar. Deze beschikt over beoordelingsformulieren waarin de werkprocessen opgenomen zijn. De beoordelaar kijkt of de kandidaat goed doorvraagt en de juiste bronnen hanteert. Er is een nagesprek tussen de praktijkbegeleider en de kandidaat. De praktijkbegeleider geeft een terugkoppeling. Dit gesprek telt niet mee in het totaal van de beoordeling. Sommige onderdelen, zoals het kunnen analyseren van een vraag en het doorvragen moeten altijd voldoende zijn. Er is een profiel voor de praktijkbegeleider opgesteld. De bibliotheekinstellingen selecteren zelf de praktijkbegeleiders. Vanuit de opleiding heeft men daar geen invloed op. Deze praktijkbegeleider krijgt vier uur per week van zijn instelling voor het begeleiden van studenten. Dit is volgens de gesprekdeelnemers een unicum. De school zou graag een training willen verzorgen, praktijkbegeleiders hebben daar echter geen tijd voor.

Zowel de opleidingcoördinator als de praktijkbegeleider geven aan tevreden te zijn met de verschillende Proeven van bekwaamheden. Deze passen goed bij wat later van de studenten in de praktijk verwacht wordt, ze kunnen ook echt wat laten zien aan praktijkvaardigheden. Er zijn ook kritiekpunten over de kwaliteit van de instrumenten. De stichting praktijkleren levert het examenmateriaal. De terminologie in de beoordelingsformulieren is moeilijk. De formulieren zijn onduidelijk, abstract, ambtelijk, voor meerdere uitleg vatbaar en bevatten veel overlap. Ook de scoringswijze is niet duidelijk. Bij de beoordeling vraagt de praktijkbegeleider zich, bij wijze van eigen controle, af of hij deze persoon in dienst zou willen nemen of niet.

Uit eerder onderzoek in het kader van dit doorbraakproject is naar voren gekomen dat praktijkbegeleiders in het algemeen weinig inzicht hebben in de opleiding. Er is behoefte aan meer communicatie met de school. Als antwoord hierop is men vanuit de school gestart met het organiseren van praktijkbegeleidersbijeenkomsten. De praktijkbegeleider geeft aan dat het prettig zou zijn als men vanuit de school vaker langs zou komen. Contact en fysieke aanwezigheid zijn goed voor de kwaliteit. Kerntaak 3 en 4 worden in overleg met het werkveld op termijn in elkaar geschoven.

De Proeven als zodanig worden als een succes gezien, deze zijn goed op de praktijk gericht. Als knelpunt wordt de matige kwaliteit van de beoordelingsformulieren genoemd. Hierdoor kan de beoordelaar teveel zijn eigen referentiekader als uitgangspunt nemen. De onderwijsinstelling is blij als je een gedreven praktijkbegeleider hebt die goed gefaciliteerd wordt. Er wordt vanuit de opleiding gezocht naar manieren om meer contact te krijgen met de werkplek, om zo meer eenduidigheid te verkrijgen.

Reflectie

Vanuit de werkplek wordt aangegeven behoefte te hebben aan meer aanwezigheid, meer contact met de school op de werkplek. Het antwoord vanuit de opleiding hierop is het organiseren van bijeenkomsten en trainingen op de onderwijsinstelling. Maatwerk hierin lijkt moeilijk te organiseren. Wil een onderwijsinstelling de betrokkenheid van de werkplek bij de beoordeling behouden dan zal het op den duur niet anders kunnen dan daadwerkelijk te zien en te horen wat er feitelijk op de werkplek gebeurt.

Het lijkt lastig om vanuit de onderwijsinstelling de regie te nemen op ingekochte producten. Blijkbaar neemt men niet zo makkelijk de rol van opdrachtgever. De praktijknabijheid van het instrumentarium is groot. De mix aan examenopdrachten compenseren zwaktes van één enkel instrument. Afname in één en dezelfde bibliotheek geven meer garanties van gelijkwaardige omstandigheden dan afname in qua omvang en aard verschillende bibliotheken. De school heeft weinig invloed op de selectie van de praktijkbegeleiders en beoordelaars.

Analyse van het materiaal ME

Bij de opleiding ME wordt de inhoud van de BPV voornamelijk door het leerbedrijf bepaald. In elke praktijkperiode beoordeelt de BPV-docent van school in samenwerking met de praktijkbegeleider in het bedrijf de gevraagde competenties van de student. Zij zien er op toe dat de student alle opdrachten uit de BPV gids uitvoert. De gehele stage dient met een voldoende te zijn afgerond.

Instrumenten die bij de opleiding ME worden gebruikt zijn:

- Het POP;
- Het PAP (vastgelegde afspraken tussen praktijkopleider, projectbegeleider, student);
- BPV gids (omschrijving van competenties en activiteiten behorende bij stages);
- Werkverantwoordingsstaten (die de student invult en BPV-docent controleert);

- Eindtermendocument (waarin de praktijkbegeleider bijhoudt welke werkzaamheden door de student zijn verricht).

De kwaliteit van de beoordeling wordt bepaald aan de hand van een studentenenquête, gericht op de voorbereiding, de communicatie, de studieloopbaanbegeleiding, de stagebegeleiding, bepaalde opdrachten, tevredenheid en motivatie van de studenten.

Uitkomst focusgesprek ME

Het gesprek wordt gevoerd met de opleidingscoördinator ME bol 4, de examencoördinator en een werkbegeleider.

In de eerste drie jaar van de opleiding wordt vooralsnog alleen formatief getoetst aan de hand van projecten en kennistoetsen. Projecten kennen een vaste structuur van zeven stappen. De opleiding is ingericht aan de hand van drie leerlijnen: de kennislijn, projectlijn en integratieve leerlijn. De studieloopbaanbegeleider ziet bijtijds een probleem aan komen. Als het voorkomt dat iemand voortijdig uitvalt, is dat op basis van slechte studieresultaten op de kennis- en projectlijn. Men overweegt om studenten al in het derde jaar groepsgewijs summatief aan een bedrijfsopdracht te laten werken. In het vierde jaar wordt de bedrijfsopdracht individueel uitgevoerd. Tijdens de stage in het derde jaar werken de studenten aan een technisch verslag of product. In het vierde jaar kan het ook een onderzoek zijn. Veelal gaat het bij bedrijfsopdrachten om technische problemen binnen een bedrijf.

De theorietoetsen worden door docenten geconstrueerd en door een vaststellingscommissie goedgekeurd. Het Consortium Beroepsonderwijs levert kwalificerend materiaal aan in de vorm van opdrachten en beoordelingsformulieren. Dit materiaal wordt gebruikt zoals omschreven.

Het uitvoeren van bedrijfsopdrachten bevalt goed. De bedrijven leveren zelf de opdrachten aan. De opleiding bepaalt welke uitgevoerd kunnen worden. Het kan gaan om een technisch probleem of een onderzoek. De school treedt sturend op om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk kerntaken aan bod komen en de opdrachten van het juiste niveau zijn. Om het juiste niveau in te schatten wordt gebruik gemaakt van aanwezige ervaring. De werkprocessen zijn redelijk vast omschreven. De competenties worden beoordeeld aan de hand van de werkprocessen. Over het algemeen ligt het niveau hoog. Dat wat niet binnen bedrijfsopdrachten aan bod komt, komt in het afstudeerproject aan de orde.

Voordat een student aan het afstudeerproject mag beginnen moeten de BPV, het technisch verslag en de bedrijfsprojecten met een voldoende zijn afgerond. Het beoordelingsformulier behorend bij het verslag wordt ingevuld door school en door de praktijkbegeleider. Studenten bouwen als het ware een portfolio of projectmap op. Projecten zijn heel divers qua inhoud en niveau. Deze map en de presentatie door de student worden zowel door school als door het bedrijf beoordeeld. Bedrijfsbegeleiders weten over het algemeen goed wat van studenten verlangd mag worden. De bedrijfsbegeleiders beoordelen en de school bepaalt het cijfer. Er wordt veel met de-

zelfde bedrijven (ongeveer 150) gewerkt. Het oordeel van het bedrijf telt bij het eindoordeel zwaar mee.

In de examenvergadering worden alle projecten van alle studenten opnieuw op tafel gelegd en daar wordt de uiteindelijke eindbeoordeling door twee docenten vastgesteld.

Het met meerdere mensen beoordelen wordt gezien als een manier om om te gaan met subjectiviteit. Alle beoordelaars hebben een assessmenttraining gehad. Vanuit inspectie, JOB-enquêtes of geluiden van bedrijven is er geen aanleiding om specifieke verbeterpunten te formuleren. Men is redelijk tevreden over de kwaliteit van het materiaal dat door het consortium aangeleverd wordt. De betrokkenheid met het bedrijfsleven krijgt vorm door de bedrijfsopdrachten en de werkveldexamencommissie. Deze groep komt drie keer per jaar bij elkaar, hierin wordt expliciet goedkeuring gevraagd voor de uitvoeringswijze van de beoordeling.

De praktijkbegeleider geeft aan meer aandacht voor houding te willen. Door een gepaste houding kunnen de studenten succes behalen in de praktijk. Ook zou de school vaker iets mogen laten horen. Er is behoefte aan begeleiding vanuit de school. Praktijkbegeleiders komen niet uit de opleidingswereld. Er wordt nu veel verantwoordelijkheid bij de student gelegd. De school vermoedt dat het een uitzondering is. In het algemeen worden bedrijven regelmatig bezocht.

Men is tevreden over het niveau van de studenten. Ze worden door de beoordelingswijze echt uitgedaagd om te laten zien wat ze waard zijn. Bedrijfsprojecten zijn goede instrumenten hierbij. Een knelpunt blijft de grote diversiteit tussen bedrijven. Hierin wordt tegemoetgekomen door te werken met meer eenduidige formulieren en procedures.

Reflectie

Er is sprake van een sterke verbinding tussen school en bedrijf, dit komt tot uiting in het samen werken aan projecten. Hoewel er sprake is van veel dialoog, geven werkbegeleiders aan meer begeleiding en instructie te willen. De werkbegeleider wil bovendien meer aandacht voor houdingsaspecten in de beoordeling, daar is nu weinig ruimte voor. Deze behoefte aan maatwerk strookt niet met de beweging van de onderwijsinstelling om grote diversiteit tussen bedrijven te beperken.

De school en praktijkbegeleiders bespreken samen de resultaten van de student. Subjectiviteit in het oordeel wordt hiermee teruggedrongen. Deze kan nog verder geobjectiveerd worden door te werken met één standaard examenbedrijf. Kwaliteitsverbetering ligt verder in de uitdaging om in een cyclus proces te werken aan verbeteringen in de beoordelingswijze.

ROC Zadkine

Analyse van het materiaal

Tijdens het werkplekleren moeten de studenten verschillende opdrachten afronden, alvorens ze mogen deelnemen aan de Proeve. Tijdens het werkplekleren maken de studenten gebruik van een POP en PAP. De Proeven van bekwaamheid worden door twee onafhankelijke beoordelaars vanuit de instelling beoordeeld. De assessoren moeten werkbegeleiders van een andere afdeling zijn. Vanuit de zorginstelling moet deze onafhankelijke beoordelaar worden geregeld.

Beoordeling vindt plaats aan de hand van kernactiviteiten. Een Proeve is onderdeel van een kernactiviteit en een kernactiviteit wordt afgesloten met een assessmentgesprek.

Instrumenten die bij ROC Zadkine worden gebruikt zijn:

- Een boek met betrekking tot de kernactiviteiten bestaande uit:
 - Een omschrijving beroepsprestaties gekoppeld aan competenties
 - Een omschrijving van de Proeve inclusief beoordelingslijst.
- Het POP en PAP;
- Een reflectieverslag inclusief beoordelingsformulier;
- De STARRT-methode;
- Beoordelingslijsten voor de beroepsprestatie;
- Competentielijsten met prestatie-indicatoren;
- Het verslag met werkplannen;
- Het verslag van de evaluatie;
- Het verslag van het werkoverleg;
- Het assessmentgesprek;
- Vaardigheidstoetsen;
- Het logboek van de student;
- LOGO-materiaal.

Over de kwaliteitsbewaking van de beoordeling is door ROC Zadkine ter voorbereiding van de focusgesprekken geen informatie toegestuurd.

Uitkomst van het focusgesprek bij Zadkine

De studenten op de leerafdeling werken allemaal aan de hand van hun POP en PAP aan de opdrachten en doelen die zij zelf omschreven hebben. Het POP en het PAP moeten voorafgaand aan de stageperiode worden goedgekeurd door de werkbegeleider. Wat de werkbegeleiders daarbij opvalt, is dat studenten niet doorhebben dat ze het POP en PAP voor zichzelf schrijven en niet voor de stageplaats.

Verder werken de studenten met de 'kernactiviteiten zorg en welzijn': opdrachtenboeken van het Consortium Beroepsonderwijs, waarin opdrachten staan die gekoppeld zijn aan de kerncompetenties. Verder staat er aanvullende uitleg in, zijn verwachtingen ten aanzien van de student geformuleerd en bevatten de boeken beoor-

delingslijsten of evaluatielijsten. Deze lijsten worden benut voor het voeren van evaluatiegesprekken, die tussentijds en aan het einde van de stage plaatsvinden. Voor dat deze gesprekken kunnen plaatsvinden, moeten de studenten aan hun studie-loopbaanbegeleider tonen dat ze alle bewijzen van de beroepsprestatie hebben afgerond. Tegenwoordig moet tevens de praktijk beoordelen of de student kan deelnemen aan het evaluatiegesprek en vervolgens aan de Proeve van Bekwaamheid.

De beoordeling van de studenten vindt plaats door de praktijkbegeleiders en de docent. De school is eindverantwoordelijk. Vrijwel alle formatieve toetsing (wat betreft de BPV) gebeurt door de praktijkbegeleiders en de eindbeoordeling gebeurt gezamenlijk (door een docent en een onafhankelijke praktijkbegeleider). Bij de beoordeling van studenten wordt het omslagpunt van Calibris benut, dat inzicht geeft in wanneer een student bepaalde activiteiten zelf kan. Of een student voldoende bewijslast heeft voor de beoordeling, ziet de beoordelaar in het portfolio van de student. De kennis van de student wordt niet in de praktijk getoetst, daarvoor maken de studenten kennistoetsen, waarvan de uitslag te vinden is in het digitale leerlingvolgsysteem. Het kennisexamen moet met een voldoende worden afgesloten, de tussentijdse toetsen niet.

Tevens maakt het reflectieverslag van de student een belangrijk onderdeel uit van de beoordeling. Dit verslag moet door een praktijkbegeleider worden ondertekend. Wanneer (de authenticiteit van) dit verslag twijfels oproept bij ofwel de praktijkbegeleider ofwel de assessor, wordt er een assessmentgesprek aangevraagd. De STARRT-methodiek is een hulpmethodiek voor de reflectieverslagen en vormt het uitgangspunt van het assessmentgesprek. De werkbegeleiders zijn erg blij met deze methodiek en zijn ook hierin door ROC Zadkine geschoold. De focus in de gesprekken ligt op de reflectie en de assessoren zien graag diepgang en betrokkenheid bij de student.

Voornamelijk het geven van een onvoldoende wordt door de assessoren vanuit de praktijk als lastig ervaren. Toch zien ze hiervan wel het belang, want ze willen andere zorginstellingen niet opzadelen met studenten die eigenlijk niet voldoen aan de eisen die zij ook aan hun collega's zouden stellen. Toch ervaren de praktijkbegeleiders soms druk vanuit de studenten om ze toch te laten slagen, zeker wanneer een student een twijfelgeval is. Om de coaches hierin te ondersteunen zal er individuele begeleiding van coaches worden georganiseerd vanuit de onderwijsinstelling. Hiervoor zijn zelfs formulieren ontwikkeld. Deze formulieren bleken tijdens het gesprek overigens nog niet bekend te zijn bij de praktijkbegeleiders.

Er is volgens de betrokkenen wel uitwisseling tussen de praktijk en de school, zeker op het niveau van de assessoren. Bovendien gaat men vanuit school nog meer coaches scholen en begeleiden. De mensen vanuit de praktijk beamen dat alle werkbegeleiders een training hebben gehad.

De communicatie tussen de praktijk en het onderwijs verloopt onder andere via formulieren. Verder is er uitwisseling op de middagen dat de docenten op de leerafdelingen aanwezig zijn en tijdens de trainingen van de praktijkmensen. Ook wanneer

een student door de praktijk als competent is beoordeeld en de docent hierover twijfelt, wordt er meestal contact opgenomen met de praktijkbegeleiders. Indien er op een werkplek structureel zaken worden afgetekend die volgens de docenten nog niet afgetekend zouden mogen worden, dan is het nog niet mogelijk om daarvoor de contactpersoon of de intermediairs op aan te spreken. Deze taak moet volgens het onderwijs nog worden ingevuld, hoewel de praktijk niet op nog meer betrokkenen zit te wachten. Vertegenwoordigers vanuit de praktijk benoemen dat dit kan worden neergelegd bij de contactdocent.

Het materiaal wordt allemaal ontwikkeld, getoetst en aangepast door het Consortium en de Inspectie. Bij de ontwikkeling en evaluatie van het materiaal zijn overigens Calibris, het onderwijs en de praktijk betrokken.

Werkbegeleiders geven aan dat er nu ongeveer vier jaar wordt gewerkt met de kernactiviteiten van het consortium, maar dat ze zelf nog steeds niet helemaal begrijpen hoe het proces hoort te verlopen. Om die reden is er nog altijd behoefte aan uitleg. Dat is overigens ondanks de training die alle werkbegeleiders van ROC Zadkine hebben gekregen.

Reflectie

Uit het gesprek blijkt een betrokkenheid van de school en de praktijk als het gaat om de beoordeling van studenten in de praktijk. Uitgezonderd praktische problemen, zoals het bij kleinere instellingen niet altijd aanwezig zijn van onafhankelijk assessoren, lijkt zowel de praktijk als de school steeds positiever te zijn over de beoordeling in de praktijk. Dit wordt versterkt door de professionaliseringsslag die men hierin aan het maken is.

Wel blijkt tijdens het gesprek dat er door de school verschillende documenten ter ondersteuning van de beoordeling worden ontwikkeld, maar dat men daar in de praktijk niet altijd van op de hoogte is, hoewel die behoefte wel bestaat. Men is het eens over het belang van goede uitwisseling en gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de beoordeling van de studenten, maar de praktische vormgeving is niet in alle gevallen optimaal.

Politieacademie

Analyse van het materiaal

Per kernopgave vindt er een Proeve van Bekwaamheid plaats. Het College van Bestuur van de Politieacademie stelt het Bureau Examinering in als examencommissie, ten behoeve van de ontwikkeling, uitvoering, afname, beoordeling en resultaatbepaling van examens en (examenopdrachten van) Proeven van bekwaamheid. Het Hoofd van het Bureau Examinering is verantwoordelijk voor het juiste verloop van het examenproces en de examenuitvoering vindt plaats volgens procedures en protocollen die in het door de directie van het Centrum voor Competentiemeting en Monitoring vastgestelde Handboek Examinering zijn beschreven.

De uitvoering, beoordeling en resultaatbepaling van (examenopdrachten van) een Proeve vindt plaats onder verantwoordelijkheid van Bureau Examinering. Ten behoeve van het afnemen van Proeven wijst Bureau Examinering één of meer beoordelaars aan.

Formatieve toetsing vindt plaats aan de hand van:

- Het persoonlijk leerplan;
- Leeropdrachten, gekoppeld aan competenties;
- Oriëntatiemomenten (per leeropdracht);
- Zelfevaluaties (per leeropdracht).

Een Proeve kan bestaan uit:

- Een arbeidsproef (reële situatie);
- Een simulatie;
- Een authentieke opdracht (casuïstiek);
- Open of gesloten vragen (schriftelijk of mondeling).

Het College van Bestuur van de Politieacademie stelt een validatiecommissie in, samengesteld uit politiekundige en onderwijskundige experts. Tevens stelt het College van Bestuur de Proeve vast, waarna ze nog door Bureau Examinering moeten worden goedgekeurd. De kwaliteitsgarantie gebeurt aan de hand van eerlijkheid, openheid, complexiteit, authenticiteit, directheid, transparantie, de integratie in het leerproces en de zorgvuldigheid. Verder vindt kwaliteitscontrole plaats aan de hand van de criteria doelmatigheid, betrouwbaarheid en validiteit.

Uitkomst van het focusgesprek bij de Politieacademie

Studenten zijn werknemers van een korps. Als iemand echt niet functioneert, kan hem of haar ontslag worden aangezegd. Elke student heeft een praktijkcoach, deze begeleidt de student ook inhoudelijk en wanneer de praktijkcoach problemen (bijvoorbeeld taalproblemen) tegenkomt, geeft hij dit door aan de trajectbegeleider. De docenten hebben in de aanloop naar het examen toe allerlei mogelijkheden om de student te begeleiden. De opdrachten moeten gemaakt zijn voordat een student aan de Proeve mee mag doen. Studenten werken aan een portfolio: presentaties, een verslag of checklist worden beoordeeld maar hoeven niet per se voldoende te zijn. Ze moeten wel feedback kunnen geven. Onlangs heeft het College van Bestuur, na bezoek van de Inspectie, aangegeven dat alle leeropdrachten verplicht moeten worden gevolgd. De opdrachten moeten dus nu ook afgetekend worden.

De Politieacademie heeft een toetsdeskundige in dienst die examenopdrachten samen met de praktijk en docenten ontwikkelt. Een aantal examenopdrachten is wettelijk voorgeschreven, zoals reddend zwemmen en EHBO. Daarnaast heeft de opleiding veel vrijheid om examenopdrachten te maken. Bij het korps in Flevoland is er voor gekozen om het examen en het onderwijs in te delen in vier hoofdprocessen: noodhulp, opsporing, handhaven en service. Elk hoofdproces is weer onderverdeeld

in assisteren en zelfstandig werken. Schoolexamens zijn bijvoorbeeld schieten of het voeren van een slechtnieuwsgesprek. Korpsopdrachten omvatten bijvoorbeeld het op papier zetten van een aanrijding. Deze opdrachten worden afgetekend door een onafhankelijke examinerator. De Proeven worden meestal in het korps afgenomen. De in-tocht van Sinterklaas is een voorbeeld van een Proeve. De studenten laten gedurende anderhalf uur gedrag zien, dat vervolgens door de trajectbegeleider afgetekend wordt.

Zowel voor de ontwikkeling als voor de uitvoering van de examens is er een handboek. De mensen die werkzaam zijn bij de afdeling examinering zijn gecertificeerd of krijgen een opleiding aangeboden. Examens worden veelal ontwikkeld samen met korpsen en docenten. Examinatoren zijn onafhankelijk en worden ingehuurd door de academie. Examens worden regelmatig geëvalueerd; als een examen voor het eerst afgenomen wordt, gebeurt dat in de vorm van een pilot. Daardoor is er meer overleg tussen de mensen uit het korps en de school en dat wordt als prettig ervaren. Met examinatoren zijn er verplichte interviews. Bovendien maakt men gebruik van tevredenheidsonderzoeken, algemene evaluaties en onderzoeken om de kwaliteit van onderwijs en examens verder te verbeteren.

Er zijn verschillende knelpunten en successen te benoemen. Er wordt nu veel geëxamineerd, maar sommigen hebben er hun twijfels bij of een examinerator wel voldoende ziet als deze een uur op de achterbank meekijkt. Soms gebeurt er immers gewoon weinig. Praktijkexamens op de werkvloer zouden meer de voorkeur verdienen. Soms hebben examens een te vrijblijvend karakter en wordt er veel inlevingsvermogen van de student verwacht: het is bijvoorbeeld niet makkelijk om een persoon te herkennen in slechts een blauwe overall. Dit staat ver van de werkelijkheid af. Een ander knelpunt is het op één lijn krijgen van de examinatoren, ook al verloopt dit beter dan voorheen en is er al veel bereikt. In Nederland wordt nu meer op dezelfde manier geëxamineerd.

De samenwerking tussen opleiding en korps verloopt beter, toch geven korpsen aan dat studenten over te weinig kennis beschikken. Daar komt nu ook bij het toetsen meer aandacht voor in de vorm van schriftelijke toetsing.

Er is zowel vanuit de opleiding als vanuit het korps veel aandacht voor het leren en opleiden van de student. Uit het gesprek komt een sfeer van goed onderling overleg tussen korps en academie naar voren, waarin wederzijds wensen geuit kunnen worden.

Reflectie

Er is veel kennis aanwezig over waar kwalitatief goede examens aan moeten voldoen. Knelpunten in de kwaliteit van examens zouden voor een deel ondervangen kunnen worden door meer te werken met gesimuleerde praktijkexamens op de werkvloer. Men doet dat weliswaar afbreuk aan de authenticiteit van de situatie, maar wint aan vergelijkbaarheid van omstandigheden en efficiëntie bij inzet beoordelaars. Het is ook gemakkelijker om de regie over examensituaties te houden.

De samenhang in de beoordeling van leeropdrachten en de Proeve van Bekwaamheid is nog niet uitgekristalliseerd. Volstaat het dat leeropdrachten afgetekend zijn, of dienen ze ook van een voldoende niveau te zijn? Op basis van de leeropdrachten wordt een besluit genomen over toegang tot het examen. Hoe komt dat besluit over het formatieve deel tot stand? In het algemeen kan men stellen dat beoordelen van het leren vanuit een ander perspectief geschiedt dan examineren.

Overkoepelende landelijke analyse

Analyse van het ontwerp

Uit de regionale informatie die is toegestuurd, zijn verschillende algemeen geldende kenmerken van beoordeling en assessment gedestilleerd. Hierbij is onderscheid gemaakt naar formatieve en summatieve toetsing en ook naar het proces van beoordelen enerzijds en de beoordelingsinstrumenten anderzijds. Omdat het materiaal dat door de regio's is toegestuurd wat betreft de kwaliteit van beoordeling heel verschillend was, is hier tijdens de focusgesprekken op doorgevraagd.

Wat betreft het proces van de formatieve toetsing kan op basis van het aangeleverde materiaal gesteld worden dat bij alle instellingen sprake lijkt te zijn van voorwaardelijke toetsen die studenten met een voldoende moeten afronden, alvorens ze aan de summatieve praktijktoetsing kunnen deelnemen. Hierbij gaat het om bijvoorbeeld theorietoetsen en/of praktijkopdrachten aan de hand waarvan studenten laten zien dat ze bepaalde aspecten (ofwel kennis, ofwel competenties) op een bepaald niveau beheersen. Ook het opdrachtenboek van studenten kan hiertoe worden ingezien. Daarnaast worden bij verschillende opleidingen portfolio's benut, op basis waarvan studenten kunnen aantonen dat ze bepaalde activiteiten hebben uitgevoerd.

Verder maken dagelijkse, wekelijkse of tussentijdse evaluaties op de werkplek onderdeel uit van de beoogde formatieve toetsing. Dit zijn evaluaties die de student zelf of in samenwerking met collega's of andere studenten (bijvoorbeeld op een leerafdeling waar meer studenten tegelijkertijd stagelopen) uitvoeren op het werk dat zij op de werkplek hebben uitgevoerd. Ook zijn er evaluaties die door een leidinggevende (eventueel samen met de student) worden uitgevoerd, zoals voortgangsgesprekken en het criteriumgericht interview. Al deze evaluaties hebben als doel het ontwikkelingsproces van de student inzichtelijk te maken.

Binnen een aantal opleidingen wordt het persoonlijk ontwikkelplan (POP) en persoonlijk activiteitenplan (PAP) ingezet, aan de hand waarvan de student zijn eigen ontwikkeling kan sturen. In het POP of PAP benoemt een student wat hij op de werkplek wil leren en op welke manier hij dat wil gaan realiseren. Het POP en PAP worden voorafgaand aan de stageperiode door de student geschreven en door de stagebegeleider of een docent goedgekeurd. Op basis van het POP en PAP kunnen de studenten gedurende en aan het eind van de stageperiode zelf op hun leerproces reflecteren. Of en de mate waarin dit ook gebeurt, zoals beoogd aan de hand van dit materiaal, moet blijken uit de gevoerde focusgesprekken. Op basis van het materiaal is in ieder geval te concluderen dat er voldoende ondersteuning is voor studenten om te reflecteren op het eigen leerproces.

De formatieve beoordeling van de student lijkt op basis van het toegestuurd materiaal over het algemeen plaats te vinden aan de hand van competentielijsten, beoordelingslijsten of andere beoordelingscriteria die zijn gebaseerd op de werkprocessen uit het kwalificatiedossier. Deze lijsten vormen een kader waarop de beoordelaar de beoordeling baseert. Op deze manier proberen onderwijsinstellingen de beoordelingen op verschillende werkplekken eerlijker, meer vergelijkbaar en daarmee betrouwbaarder te maken, hoewel het de vraag kan zijn in hoeverre op deze manier wordt voldaan aan die voorwaarden.

De personen die bij de formatieve toetsing betrokken zijn, komen zowel uit het onderwijs (docent, stagebegeleider) als uit de praktijk (werkbegeleider, leidinggevende). Of en op wat voor manier de beoordelingskwaliteit van deze mensen wordt gewaarborgd is aan de hand van het toegestuurd materiaal nauwelijks te bepalen. Wel blijkt dat er instrumenten zijn om de kwaliteit van de beoordeling op verschillende manieren in kaart te brengen, zowel vanuit het perspectief van de student, als bijvoorbeeld vanuit het perspectief van het werkveld. De manier waarop de Inspectie betrokken is bij het bepalen en borgen van de kwaliteit van de beoordeling, was uit het toegestuurd materiaal niet op te maken. Opvallend was wel dat slechts één van de betrokken instellingen überhaupt informatie heeft verschaft (instrumenten had) met betrekking tot de rol van de Inspectie in termen van kwaliteit.

Waar de formatieve toetsing plaatsvindt, verschilt per instelling en opleiding. De meeste activiteiten voeren studenten overigens wel op de werkplek uit. Dit kan zowel tijdens het werken zijn, als in een afzonderlijk leerlokaal. De theorietoetsen vinden wel vaak voorafgaand aan de stageperiode op school plaats, hoewel op leerafdelingen ook vaak wel een docent aanwezig is om achtergrondinformatie en theorie aan te bieden.

Op basis van het toegestuurd materiaal is te stellen dat de summatieve toetsing van het praktijkleren (hoe handelingsbekwaam studenten zijn), steeds vaker gebeurt aan de hand van een Proeve van Bekwaamheid (PvB) in de praktijk. Tijdens een PvB moet een student laten zien dat hij in een contextrijke situatie bepaalde handelingen conform de in het kwalificatiedossier omschreven eisen kan uitvoeren. Deze Proeven vinden dan ook altijd plaats in de praktijk of een op de praktijk geënte omgeving (bijvoorbeeld een simulatie).

Omdat beoordeling op alle verschillende stageplaatsen van studenten organisatorisch en praktisch niet altijd gemakkelijk te organiseren is, is er ook een opleiding waarbij is gekozen voor beoordelingsbedrijven of –plaatsen (binnen dit onderzoek gaat het om één van de deelnemende opleidingen). Dit zijn praktijken die vergelijkbaar zijn met de stageplaatsen van studenten en waar de toetsing van alle studenten (dus ook studenten die elders stage hebben gelopen) plaatsvindt. Hierdoor wordt de vergelijkbaarheid en eerlijkheid van de beoordelingen vergroot, iets wat bij beoordelingen op verschillende plaatsen lastig te realiseren is. Ook wordt gebruik gemaakt van simulaties, waarbij studenten hun competenties binnen een gesimuleerde omgeving kunnen aantonen. Zeker bij situaties die niet vaak in de praktijk voorkomen of

waarbij mensen in mogelijk gevaar worden gebracht als de student niet slaagt (zoals het landen van een vliegtuig) wordt gebruik gemaakt van simulatie.

Een laatste vorm waar onderwijsinstellingen gebruik van maken bij de toetsing van het praktijkleren, is een authentieke opdracht. Dit is een reële opdracht uit de praktijk, die studenten naar behoren moeten uitvoeren. Hiervan wordt vaak gebruik gemaakt wanneer er in de praktijk niet voor alle studenten voldoende opdrachten te genereren zijn en de studenten daarom dezelfde casus krijgen. Dit draagt bovendien bij aan de vergelijkbaarheid en eerlijkheid van de beoordeling. Een andere reden om gebruik te maken van authentieke opdrachten is het verhogen van de motivatie van studenten.

Tijdens iedere vorm van summatieve toetsing kunnen nog mondelinge of schriftelijke vragen worden gesteld door de beoordelaar. De beoordeling wordt veelal uitgevoerd door onafhankelijke assessoren, afhankelijk van of dat binnen de praktijkinstelling te realiseren is. Ook is er vrijwel altijd een docent en een praktijkbegeleider bij de eindbeoordeling betrokken. Hoe de kwaliteit van deze betrokken wordt gewaarborgd was tevens niet te bepalen aan de hand van het toegestuurd materiaal. Bovenstaande informatie is samengevat in Tabel 8.1.

Tabel 8.1 Beoordeling en assessment

	Proces	Aan de hand van	Invulling
Formatief	Theorietoetsen Praktijkopdrachten / Portfolio / Praktijkboek Dagelijkse / wekelijkse / tussentijdse evaluaties / voortgangsgesprekken / criterium gericht interview POP / PAP / reflectie	Competentielijst / beoordelingslijst / criteria, gebaseerd op werkprocessen	Samenspel praktijk en onderwijs.
Summatief	Een reële situatie Een simulatie Een authentieke opdracht (casuïstiek) Open of gesloten vragen (schriftelijk of mondeling)	Proeven	Praktijkbegeleider, docent, onafhankelijke assessoren. Eindverantwoordelijkheid bij onderwijs. In de praktijk of simulatie op school.

Inzicht in de praktijk

Op basis van de verschillende focusgesprekken valt op dat de gespreksdeelnemers tevreden zijn over het praktijknabij beoordelen met behulp van een Proeve, beroepsprestaties of praktijkgerichte opdrachten. Authentieke opdrachten in de praktijk worden als winst ervaren ten opzichte van schriftelijke toetsen.

In overeenstemming met de documentanalyse zien we dat scholen in het formatieve deel gebruik maken van kennistoetsen, vaardighedenkaarten, beroepsprestaties, en portfolio's en dat er veel aandacht is voor reflectie in de vorm van POP's en PAP's.

In het kwalificerende deel worden vooral Proeven gebruikt, soms aangevuld met kennistoetsen en een gesprek of criterium gericht interview. Verschillende scholen maken gebruik van landelijk ontwikkeld consortiummateriaal. Naarmate de dekking van formatieve opdrachten groot is, wordt de Proeve soms als overbodig en dubbel ervaren. Werkprocessen uit de kerntaak worden als vertrekpunt van zowel de formatieve beoordeling als de kwalificerende Proeven genomen. Vaak worden alle kerntaken formatief beoordeeld gevolgd door een 'go/no go' beslissing waarna studenten al dan niet toegang krijgen tot de Proeve. De kans op zakken bij een Proeve is hiermee laag.

Problemen die zich volgens de gesprekspartners voordoen bij het gebruik van Proeven zijn het ingewikkelde en omslachtige taalgebruik van de instrumenten (dus voor de beoordelaar) en onduidelijke beoordelingsformulieren, die soms voor meerdere uitleg vatbaar zijn en niet concreet geformuleerd. Hieruit is af te leiden dat de beoordelaars vooraf onvoldoende zijn begeleid om dit probleem te ondervangen. Het bijwonen van een Proeve kost bovendien veel tijd van beoordelaars.

Het werkveld heeft een groot aandeel in de beoordeling, de praktijkbegeleider beoordeelt en de school heeft over het algemeen een groot vertrouwen in het oordeel van de praktijk zonder dat zij daadwerkelijk controleren of dat oordeel terecht is. Vanuit de opleiding is men vaak niet aanwezig bij de beoordeling. Het gebeurt zelden dat de school de beoordeling van de werkbegeleider bijstelt. De school heeft naar eigen inschatting weinig of geen invloed op de kwaliteit van de beoordeling door de praktijkbegeleider. Bij de Proeve heeft men weliswaar oog voor de onafhankelijkheid van beoordelaars maar kan die onafhankelijkheid niet altijd realiseren door een gebrek aan personele capaciteit. Voor een deel wordt dit probleem ondervangen door het aanbieden of verplicht stellen van het volgen van assessorentrainingen. Beoordelaars zijn over het algemeen geschoold. Soms biedt de school aan om assessoren op te leiden, soms het KBB.

Het is niet gemakkelijk om alle assessoren op één lijn te krijgen zodat de beoordeling overal gelijk verloopt. Er is een grote diversiteit tussen werkplekken waardoor het lastig is om tot een eenduidig oordeel te komen. Soms wordt daarom gekozen om op één werkplek de Proeve uit te voeren. De omstandigheden voor een Proeve kunnen op school meer gelijk gehouden worden dan op de werkplek

Praktijkbegeleiders vanuit de leerbedrijven geven aan dat ze meer behoefte hebben aan contact met de school op hun werkplek. Bij grote leerbedrijven zoals een ziekenhuis zien we een ontwikkeling dat het leerbedrijf zelf de opdrachten en de toetsmaterialen maken en de regie over de beoordeling overnemen.

8.5 Conclusie

In dit onderzoek is bekeken welke instrumenten onderwijsinstellingen benutten voor het beoordelen van praktijkleren, een vorm van leren die binnen cgo een belangrijk onderdeel van het curriculum uitmaakt. Daarnaast is ingegaan op het proces van be-

oordeling, de betrokkenen bij de beoordeling en de verantwoordelijkheid voor deze beoordeling. Tevens is aandacht geweest voor de tevredenheid van verschillende partijen over de beoordeling en assessment en de manier waarop de instellingen deze tevredenheid en de kwaliteit van de beoordeling in kaart brengen. In deze paragraaf trekken we conclusies en benoemen we discussiepunten.

Uit het onderzoek komt naar voren dat op schoolniveau een grote betrokkenheid is vanuit het beroepenveld. Praktijkbegeleiders zijn enthousiast en vertonen een grote betrokkenheid bij de beoordeling. Zij willen eerder meer tijd investeren dan minder. Wel vragen zij van de opleiding een duidelijke instructie en meer aanwezigheid op de beoordelingsplek. Men zou kunnen stellen dat een community of trust op schoolniveau al gerealiseerd is: men overlegt met elkaar en accepteert de veelal op de praktijk gerichte beoordelingswijze. Er is geen vraag naar meer afspraken. Beleidsmakers zouden zich daarom afkunnen vragen wat een examenprofiel op regionaal niveau toevoegt aan het vergroten van het vertrouwen. Opleiders en werkbegeleiders zijn in gesprek met elkaar, men overlegt en weet elkaar te vinden. Dit is echter geen voldoende garantie voor de kwaliteit van de beoordeling.

Punt van zorg is dat scholen niet kunnen garanderen dat de borging van de kwaliteit voldoende is. Zij zijn veelal niet aanwezig bij de afname van de examens en vertrouwen er op dat de afname zorgvuldig verloopt. Garanties hiervoor zijn er niet. Dit probleem is niet zo gemakkelijk te ondervangen. Het stoppen met praktijkgerichte beoordelingen op de werkplek zou jammer zijn, de geïnterviewden geven allemaal aan dat een proeve van bekwaamheid op de werkplek zijn meerwaarde heeft. Ook het verder formaliseren in allerlei procedures lijkt niet zinvol. Oplossingen zouden gevonden moeten worden in het verder versterken van de dialoog, het maken van gerichte afspraken in de voorbereiding van het beoordelen en het vaker aanwezig zijn van vertegenwoordigers van de onderwijsinstellingen op de werkplek ten tijde van de beoordeling. Op die manier kan men de kwaliteit van de beoordeling wellicht meer borgen.

Kijken we naar de methodologische kant van de beoordeling op de werkplek, dan komen we tot de volgende conclusies:

- Er lijkt sprake van een ongemakkelijke verhouding tussen leren en examineren. Dit komt tot uiting in het diffuse onderscheid tussen formatief beoordelen en kwalificerend summatief examineren. Niet altijd is strikt afgebakend wat meetelt in het eindoordeel en wat niet. Wellicht dat cgo het accent op formatief beoordelen heeft versterkt. Het kan ook zijn dat verantwoordingsdruk hier een rol speelt. Immers: hoe minder er summatief geëxamineerd wordt, hoe minder men extern hoeft te verantwoorden. Uit de interviews hebben de onderzoekers overigens niet op kunnen maken dat de werkprocessen niet volledig in het examen afgedekt zouden zijn.
- De maatschappij verwacht dat de school kan garanderen dat de gediplomeerde het niveau beheerst van een beginnend beroepsbeoefenaar of met succes een vervolgopleiding kan beginnen. In het examineren op de werkplek, zo blijkt uit

de gesprekken, zien we dat enkele kwaliteitscriteria niet eenvoudig te realiseren zijn.

De Inspectie houdt bijvoorbeeld een pleidooi om complexe beoordelingssituaties zoals een Proeve van Bekwaamheid met twee beoordelaars af te nemen, waarvan bij voorkeur één beoordelaar onafhankelijk is. Uit de interviews komt naar voren dat dit niet vaak gerealiseerd wordt. De beoordelaars zijn niet altijd onafhankelijk. Daarbij komt dat de ene beoordelaar slechts handelingen aftekent waar de andere beoordelaar een referentiekader hanteert van voldoende/onvoldoende niveau, weer een andere beoordelaar voegt kritieke handelingen toe die minimaal voldoende moeten zijn.

Met andere woorden: er valt nog veel winst te behalen in het objectiveren van het oordeel. Hierbij valt een spanning op tussen wat beoordelaars op de werkplek belangrijk vinden en wat de opleiding aan kwaliteitseisen stelt. Er is hierbij eerder sprake van een dominantie van de werkplek dan van de opleiding, terwijl die laatste de verantwoording heeft voor de kwaliteit van de beoordeling. Vanuit de onderwijsinstelling kan men zich afvragen in hoeverre dit een knelpunt is. Immers de kandidaat moet het juiste gedrag laten zien in een passende beroepssituatie. Als praktijkbegeleiders dit gedrag als voldoende aanmerken, dan zegt dat wat. Namelijk dat deze kandidaat op die werkplek als het ware aan de slag zou kunnen. Garandeert het oordeel echter ook dat die kandidaat ook op andere werkplekken een voldoende zou scoren? Hoe algemeen geldend, generiek is de waarde van dit deel van het diploma? De vergelijkbaarheid van prestaties is hiermee in het geding.

Uit de interviews komt een beeld naar voren van complexe authentieke beoordelingssituaties op de werkplek die onderling een grote diversiteit van beoordelingslocaties, afnamecondities en interpretaties van beoordelaars laten zien. Deze diversiteit is overigens kleiner bij interne leerbedrijven of waar men gekozen heeft voor één examenlocatie. Wil men deze vergelijkbaarheid en objectiviteit vergroten dan ontkomt men niet aan het meer standaardiseren van de examensituaties. Er kan wellicht vanuit de onderwijsinstellingen een verbeteringslag gemaakt worden door het instellen van een open landelijk examen centrum, zoals de Onderwijsraad adviseert in haar publicatie 'Een diploma van waarde', waarin deze landelijke examens vorm krijgen.

Zorgen over het bereikte niveau zouden ondervangen kunnen worden door het instellen van enkele landelijke, onafhankelijke examens. Scholen zouden in samenwerking met het bedrijfsleven zelf een dergelijk landelijke college op kunnen richten. Hun regiefunctie en verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van examen blijft hiermee behouden. Het zou jammer zijn als de opgedane ervaringen met examineren op de werkplek verloren zouden gaan. Dit college zou kostenbesparend en kwaliteitsverhogend kunnen zijn. Voor één en hetzelfde kerntaak zou een deel landelijk geëxamineerd kunnen worden door getrainde, onafhankelijke beoordelaars die allemaal dezelfde cesuur hanteren en beoordelen vanuit een eenduidig referentiekader. Het inrichten van enkele landelijke examens geven waarborgen dat de deelnemers onder gelijke omstandigheden worden geëxamineerd. Dit geeft garanties op een deskundig en betrouwbaar oordeel.